

ÚJ POLITIKA.

Tudományos munkamegosztásunk nagy hiányosságát keservesen újból átérzem most, midőn ily megkésve számolok be az Anton Menger „*Neue Staatslehre*”-jéről, melynek tavaly első kiadását pár hét alatt elkapták, úgy hogy ez év elején már második kiadásban jelent meg, melyet kevéssel rá francia fordítása követett.*

Új politikának szeretem nevezni ezt a könyvet, mert lényegileg ugyanazon feladatokhoz nyúl, melyeket az államtudományokban a politika névvel szokás megjelölni. A társadalmi fejlődés erőit és irányzatait keresi és a jövő államrend képét akarja megrajzolni. A jövő állama jogi és politikai rendjének megállapítása szerzőnk tulajdonképeni főfeladata, mely mellett a fejlődés erőivel és irányzataival csak mellékesen foglalkozik. Helyesebben: ezeket az erőket és irányzatokat adottaknak és ismerteknek tekinti, úgy hogy inkább csak méreteik ée intenzitásuk tekintetében tesz támogató, bíráló vagy czáfoló megjegyzéseket. Anton Menger-nek a legkisebb kétsége sincs az iránt, hogy a jövő, még pedig a közeli jövő állama a szocializmus állama lesz. Ennélfogva elérkezettnek látja az időt, hogy a szocialista irodalom a merő rombolás teréről a konstrukció terére lépjen. »A *Neue Staatslehre* feladata, hogy a szocialista

* Anton Menger: *Neue Staatslehre*. Jena, 1903. Gustav Fischer XII. és 335 l. 8°

Ugyanazon cím alatt és ugyanott. Zweite Auflage. XII. és 263 l. 8°. (Olcsó, népies kiadás.)

Anton Menger: *L'état socialiste*. Traduit par Edgard Milhaud professeur a l'Université de Genève. Avec une introduction de Charles Andler, XLV. és 345 l. Paris, 1904. Société nouvelle de librairie et d'édition. Idézeteim a 2. kiadásból vannak véve.

gondolatkört, mely ily teljességben még nem lett összehordva, Németország és a többi országok uralkodó és művelt osztályaihoz közelebb hozza. A csaknem kizárólag kritikai szocializmus szükségkép széles életkorok ellenmondását keltette fel, mert kevés bölcsesség-szabályt ismernek el oly általánosan, mint azt a régi közmondást, hogy gáncsolni könnyű, jobban csinálni azonban nehéz. Természetesen döntő igazolását a szocialista eszmény csak teljes megvalósításával, a modern kultúr államok valamelyikében, fogja elérni. De minthogy ez a könyv csak az emberi cselekvés már ma hatékony rugóit ismeri el s minthogy e mellett mindenütt a jogról és államról alkotott hagyományos fölfogásokból indul ki és a politikai és szociális átalakítás csak azokat az eszközeit ajánlja, melyek a világtörténeti praxisban eddig is jól ismertek voltak, arra törekszik, hogy ugyanezt a célt bizonyos fokig elméleti utón érje el.« (IV. 1.)

Tényleg a Menger könyve a régi és modern szocialista írók valóságos bibliográfiája, melyből óvatosan, szenvedély és elfogultság nélkül rostálja ki az utópisták fantazmagóriáit és a forradalmárok lázas álmait. Meglátszik rajta — néhol túlságosan — az egykori híres jogdogmatikus, ki túlsókra becsüli az éles és tiszta jogi meghatározásokat, a parlamentek törvényhozó munkáját és az államhatalomnak a jogrendet végrehajtó, felfelé engedelmes, lefelé tekintet nélküli mechanizmusát.

Viszont a könyv minden lapján teljes erejében áll előttünk Menger, a szociálpolitikus is, ki *Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag* és *Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen* című munkáival az egész világ szociális érzékű embereinek figyelmét és tiszteletét érdemelte ki logikája erejével, bátor és mitem leplező igazmondásával és érülete ethikai emelkedettségével.

Sajnos, a rendelkezésemre bocsátott tér nem elegendő ahhoz, hogy a *Neue Staatslehre* részletesebb ismertetését adjam. Arra kell szorítkoznom tehát, hogy néhány főszempontját emeljem ki s egy-két kritikai megjegyzést tegyek.

A munka első része az államról és a jogról általában szól. Szerzőt vizsgálatai arra az eredményre vezetik, hogy míg a jelenlegi állam lényegében szemlélve *individualista hatalmi állam*, vagyis olyan alakulat, mely első sorban a kevés kiváltságolt érdekeit akarja biztosítani a túlnyomó többség érdekei ellenére, addig a jövő állama a *népies munkaállam* lesz, melyben az állam célja egybe fog esni a széles néprétegek államalkotó

czéljaival, melyek nem mások, mint az egyes ember tulajdonképem életczéljai; a személyes biztonság, az emberhez méltó életmód és a rendezett családi élet.

Menger hatalmasan mutatja ki, hogy a jogászok és a metafizikusok gyakran igen ködbenjáró államczélelméletei a hatalmon levők legreálisabb érdekeinek feleltek meg. Kimutatja, hogy pl. az államszemélyiség misztikus theoriái alatt az uralkodók felette materiális vágyai rejtőznek. Így *Stahl* a teokratikus állambölcselet legelső német képviselője »jogbölcseletében következetesen arra az álláspontra helyezkedik, hogy az isten a legfontosabb politikai kérdésekben a keletelbai nagybirtokosok véleményeit osztja ...» (162. 1.)

A jövő állama, a népies munkaállam, lesz az első történelmi államalakulat, mely meg fogja szüntetni az állam és a nagy néptömegek czéljai közötti különbséget az által, hogy az összes intézményeket a társadalom túlnyomó többségének — tehát a testi munkát folytatóknak — érdekei szempontjából fogja átgyúrni.

Az intézmények ez az átgyúrása a szocializmus szellemében a jövő politikájának tulajdonképeni feladata. Ezt kísérli meg *Menger* az elmélet terén. Erőszakos, hirtelen átalakításra ép oly kevéssé gondol, mint a mily kevéssé épít az emberi természet utópisztikus jóságára, hanem csak olyan tulajdonságaira, melyeket nemünk történelmi pályájából jól ismerünk. Ezt a nehéz feladatot — valóságos *Umwertung aller sodalen Werthe* — *Menger* munkája második és harmadik könyvében sikeresen hajtja végre. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy az általa megrajzolt jog- és államrend mindenben kiállja a bírálatot, hogy az a kikerülhetetlen fejlődés megnyugtató érzését kelti fel az emberben. Ellenkezőleg; sok tekintetben helytállóknak találtam a *Wolfgang Heine* kifogásait, ki a *Menger* konstrukcióját jogász utópiának nevezi, mely nem egyszer keresztül erőszakolja a jogi distinctiók következményeit ott is, hol a gazdasági struktúra azokat szükségtelenné, sőt egyenesen károsakká teszi.*

Ellenére ennek mégis egészben véve sikerültnek tartom *Menger* vállalkozását, mert minden objektív gondolkozású embert meggyőz arról, hogy a társadalom szocialisztikus átalakítása nem valami elvakult fantazmagória, nem valami a tör-

* V. ö. *Utopieen* című cikkét *Socialfotische Monatshefte*. VII. Jahrgang. II. Band. 619 és következő oldalai.

ténelemben példátlanul álló világtrend-felforgatás, hanem hogy az a normális törvényhozási munka útján, tehát a békés reform útján is megvalósítható, aránytalanul kevesebb erőszakkal, mint a mennyivel a történelmi múlt nagy átalakulásai — például a kereszténység uralomrajutása — folytak le. (235. 1.)

A jogrend bekövetkezendő nagy átalakulása a *jus publicum* és a *jus privatum* jólismert megkülönböztetésének romjain fog megszületni. Menger meggyőzően bizonyítja, hogy ez a disztinkció, melyet a köz- és a magánérdek különbségére alapítanak, mennyire önkényes, hogy az elmélet egyszerűen *jus publicum*-nak minősítette a hatalmasok amaz érdekeit, melyeknek az állami beavatkozás felelt meg legjobban és *jus privatum*-nak azokat, melyeket számukra az »egyéni szabadsága állapota biztosított a leg-hatékonyabban.

Ezen meggondolásból következik, hogy a szocializmus főcélja a magánjog intézményeit a közjog intézményeibe átváltoztatni, vagyis a nagy néptömegek tulajdonképeni életcéljai számára az állami hatalom lehető legnagyobb támogató és fejlesztő közreműködését biztosítani.

Ezt a változást Menger a magánjog és az állami szervezet főintézményein következőesen végigvezeti, bátor kézzel boncsolva a jelenlegi berendezésnek — a vagyonosnak kedvező, a szegényt kizsákmányoló — intézkedéseit.

Talán a családjog az egyedüli intézmény, melynek bírálata-nál és reformterveinél szerzőnk nem tud teljesen némely elő-ítélettől szabadulni, bár a törvénytelen gyermekekkel szembeni álláspontja kétségtelenül nemes és humánus. Az a mondása pedig, hogy »a törvénytelen anyák és gyermekek jogi állapota egy nép élő és ható erkölcsösségének próbaköve, melyet jól meg kell különböztetni a morális szólamoktól s hasonló külső csillogástól« (141) mutatja, hogy a moralitás valódi problémájába mélyebben belát, mint sok hivatásos erkölcsbölcse-lő.

Menger a »szabad szerelem« határozott ellenzője, de nem moralizáló szempontokból. Hisz ő maga jól látja, hogy »bizonyára igazságtalanságot követnek el, ha oly gyakran az erkölcsösség álláspontjáról vetik el ezt a reformot. Oly állapot, mint a szabad szerelem, vagy összházasság, melyen át a legtöbb nép fejlődése folyamán keresztülment, semmikép sem tekinthető erkölcsstelennek. Ha a szociális mozgalom ismét visszavezetne ezekre a berendezésekre és azután lassacskán a népesség túlnyomó többsége állana mögöttük, akkor a valóságfanatikusok-

nak csakhamar, mint a nemi élet egyedüli erkölcsös rendje tűnnék fel.« (131.)

A főszempont, mely Mengert a monogámia fentartására viszi ez: »... a szabad szerelmet a szabad versenynyel és a hasonló gazdasági intézményekkel lehet összehasonlítani, melyek a szabadság látszata alatt a gazdagok és hatalmasok uralmát alapítják meg. Hatalom, jövedelem, műveltség, beszélőképesség, testi szépség és erő a kiváltságosoknak a szabad szerelem versenyében olyan túlsúlyt kölcsönöznének, hogy a háttérbe szorultak bár nem jogilag, de valósággal, nagyobb vagy kisebb mértékben, ki volnának zárva a nemi élvezetből. Ha tehát ép a legradikálisabb szocialisták és anarchisták prédikálják a szabad szerelmet, akkor a nemi érintkezés számára öntudatlanul azon állapot felé törekszenek, mely ellen a gazdasági élet terén oly energikusan küzdenek.« (132, 133.) Nem tudom belátni ezen párhuzam bizonyító erejét és a szabad szerelem elleneseinek másutt kell érveket keresni. (Menger tényleg még másokat is felsorol.) Ugyanis a gazdasági és a nemi versengést nem lehet azonosítani. A nemi viszonyok helyes rendjét a biológiai tendenciák nagyban és egészben a legmegfelelőbbben szabályozzák. Úgy, hogy ha sikerülne ezen tendenciák működését a vagyon, társadalmi előítéletek stb. békítől megszabadítani, kétségtelenül a szerelmi ösztön és az öntudatlan faji tapasztalatokból kijegeczesedett szépség utáni vágyódás minden más eszköznél biztosabban a faj nemesedésére vezetne.

Különösen szépek Mengernek azok a fejezetei, melyekben a jövő államának ideológiáját veszi szemügyre. A műveltségről és a tudományról szóló tanulmánya tele van finom és mélyreható megfigyelésekkel. Az a bevezetés, hol kimutatja, hogy a népies munkásállamnak szükségkép a természettudományi világnézet alapjára kell helyezkednie és hadat kell üzennie a vallásos ideológiának, egyike a legprecízebb és legmeggyőzőbb okoskodásoknak, melyet e tárgyban olvastam s nem győzöm eléggé ajánlani a *Religion ist eine Privatsache* taktikusainak. Gyönyörűen mutatja ki a mai tudomány rabságát a politikai hatalmi viszonyok uralma alatt. »A protestáns Németországban az egyház az ismert történelmi okokból igen gyöngé, míg a királyság igen erős. Ennélfogva a vallásos eszméket a német tudományban kegyetlen kritikának vetik alá, míg oly számos német tudós államfelfogása a jog, történelem és az államtudomány terén alig megy túl a többé-kevésbé leplezett félabszolutizmuson.

A hatalmi viszonyok ez a rétegezettsége hozza magával azt a burleszk jelenséget, hogy a német tudományban az istenség kevésbé oltalmaztatik mint a király . . . Épen nem véletlenség, hogy Kant és David Strauss az ég és föld hatalmainak olyan különböző mértékkel mérik a tiszteletet.

Ép így Goethe, Schopenhauer, v. Hartmann, Haeckel és számos más német gondolkodó is a vallási élet terén nagy szabadsággal és függetlenséggel mozognak, míg a gazdagok és hatalmasok kapui előtt »megállj«-t kiáltanak kutatásuknak. Angliában a hatalmi viszonyok megfordítva állanak, úgy hogy ott a támadás az istenséggel szemben sokkal veszélyesebb, mint a királyllyal szemben. (217, 218.)

Munkája negyedik könyvében Menger a népies munkaállamhoz való átmenetet veszi szemügyre. És itt domborodik ki különös erővel az ő alapfelfogása a szociális dinamikáról, mely egész könyvét befolyásolja s mely véleményem szerint, főoka ama jogi utópisztikus tévedéseknek, melyeket bírálói széniére hánytak. Menger a történelmi materializmus heves ellensége és a gazdasági struktúra alapvető jelentőségéről mit sem akar tudni. Mikor szakít az automatikus fejlődés dogmájával, mikor az ideológiai rugók önálló jelentőségét vitatja, kétségtelenül jogosult vádakot emel az orthodox marxizmussal szemben. Midőn megállapítja, hogy »ha a német gyárakban négerek vagy csak kínai kulik is dolgoznának, akkor még az összes gazdasági előfeltételek fenforgása esetén sem állott volna elő soha a szociáldemokrácia« (225), bizonyára megsemmisítő érvet kovácsolt az egyoldalú marxizmus ellen. De midőn azt állítja, hogy »még ma is az állam összehasonlíthatatlanul inkább befolyásolja a gazdaságot, mint megfordítva« (226) vagy hogy »a jog terén . . . első sorban a hatalom és csak másodsorban dönt a gazdasági szükséglet, ha ugyan azt egyáltalán a hatalmon levők észreveszik és elismerik« (227), ellentétbe jut úgy a helyes dedukciókkal, mint a történelem indukcióival.

Hatalom, minél több hatalom — ez az Anton Menger szociális dynamikájának alaptörvénye és a proletariátust nem győzi eléggé figyelmeztetni, hogy főigyekezetük a politikai hatalom megszerzése legyen. Úgy vélem, Menger feledi, hogy a hatalom nem primär jelenség, hanem az a gazdasági erők megfelelő intenzitásán és organizációján alapszik. Igaz, hogy a *már létrejött* hatalom soká ellentállhat a fejlődő, új gazdasági erőknek,

de viszont a termelés új rendje szükségkép új hatalmi pozíciókat teremt, melyek a régit — mely mögött többé nem áll a termelő erők túlsúlya — megdöntik.

Rendkívül meggyőzőek Mengernek azok a fejtegetései, melyekkel a forradalmi taktikát czáfolja. E sorok írója ezeket a vizsgálódásokat különös örömmel olvasta, mert megerősítik őt abban az álláspontjában, melyet e kérdésben már Menger könyve előtt elfoglalt.* Finoman mondja szerzőnk, hogy »egy rögtöni szocialista fölkelés ép oly kevésbé érhetné el célját, mint egy törvény, mely kimondaná, hogy bizonyos időponttól kezdve minden állampolgárnak bölcsnek és erkölcsösnek kell lennie.« (239.)

A forradalom helyett csak az új intézmények fokozatos kiképzése vezethet célhoz, melyet párhuzamosan követni kell a munkásosztály erkölesi és szellemi fejlesztésének és politikai hatalma öregbedésének.

Azok a tényezők, melyek Menger szerint a népies munká állam eljövételét elkerülhetetlenné teszik, a következők:

1. Az utolsó két évszázadban az egész jogrend szilárdságába vetett hit a forradalmak és államszínyek hosszú sora folytán megrendült.

2. A vallási világnézet a szélesebb néprétegekben egyre inkább tért enged a természettudományinak, a nélkül, hogy az egyházi és világi hatalmasok az új világnézetet elpusztíthatnák, mert az az egyre szaporodó népesség eltartására elkerülhetetlenül szükséges.

3. A szociális mozgalom nemzetközi jellege biztosítja, hogy helyi vereségek daczára folytonos fejlődésben lehessen.

4. Az ipari- és részben a mezőgazdasági munkásoknak nagy tömegekben való együttélése. Az általános szavazati jog és az általános hadkötelezettség.

5. A néptömegek egyre gyarapodó műveltsége, mely azokat a szociális elmélet felfogására mindinkább képesebbekké teszi.

A régi szocialista teoriák gazdasági fatalizmusával szemben érdekes reakció a Menger gondolatmenete, a melyben semmi hely sem jut az automatikus »*koncentráció*« és a »*Zusammenbruch*« gondolatának.

Különösen az általános hadkötelezettség oly tényező, mely Menger szerint a jövő kialakulására döntő jelentőségű lesz.

* V. ö. *A történelmi materializmus állambölcsélete* utolsó részét.

A nagyhatalmi versengés ugyanis szükségkép az egész munkabíró proletariátus felfegyverzésére fog vezetni. S minthogy az, a kinek kezében a kard van, tapasztalás szerint politikai és gazdasági érdekeit végül mindig keresztülvitte, e tény a népies munkaállain. végleges diadalát megpecsételi, jóllehet a hagyományos katonai berendezések a régi hatalmi viszonyokat még sokáig fenn fogják tartani«. (41.)

Talán a könyvön való ez a végigszáguldás is elég lesz arra, hogy az olvasó figyelmét felkeltse ezen szép, okos és termékeny munka iránt. Mindazoknak, kiket a jövő társadalmi fejlődése problémáinál a durva és egyoldalú gazdasági magyarázatok nem elégítenek ki, örvendeni fognak a lelki és dinamikai momentumok ama nyomatékos kiemelésének, mely az egész munkát áthatja. A vak, gazdasági erők helyett az ember belátó igyekezete, a körülményeket formáló ereje lép előtérbe. És a kik az intellektuális tettek mellett a szándék tisztaságának is örvendeni tudnak, hálás szívvel fognak gondolni az öreg tudósra, ki a saját példájával — Hofrath és ex-rector létére — ráczáfolt a saját maga tételére: „*Für wen die Gelehrten schreiben und die Gerichte sprechen, das ist der Mächtige im Land.*”

Jászi Oszkár.